

Gołębiewski, Grzegorz

"Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej", red.
Marian Chudzyński, Sierpc 2003 :
[recenzja]

Notatki Płockie 49/1-198, 54-56

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DZIEJE SIERPCA I ZIEMI SIERPECKIEJ

Praca zbiorowa pod redakcją Mariana Chudzyńskiego,
wyd. TNP i Urząd Miejski w Sierpcu, Sierpc 2003, ss. 831.

W połowie 2003 r. - po 10 latach od podjęcia decyzji o rozpoczęciu prac - Sierpc doczekał się wreszcie pierwszej monografii swych dziejów. Inicjatorem jej wydania był przewodniczący sierpeckiego oddziału TNP Władysław Gašiorowski. Dla swej inicjatywy zdołał przekonać władze miasta z burmistrzem Markiem Košmidrem, wiceburmistrzem Ryszardem Michalikiem i Radą Miejską oraz wiceprezesa TNP dr. Mariana Chudzyńskiego, który podjął się także funkcji redaktora całości. W efekcie powstało solidne dzieło, które zapewne na wiele lat stanowić będzie podstawowe źródło do poznania historii miasta i okolicznych miejscowości.

Książka ma konstrukcję chronologiczno-problemową, tzn. trzynaście pierwszych rozdziałów omawia dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej od czasów najdawniejszych do początków III RP. Pięć ostatnich rozdziałów ma układ problemowy i dotyczy wybranych zagadnień z historii miasta. Spróbujmy pokrótce przybliżyć i ocenić to dzieło.

Już przy pierwszym zetknięciu książka sprawia bardzo korzystne wrażenie. Starannie wydana, w twardej oprawie i kolorowej obwolutie ze zdjęciem sierpeckiego ratusza, prezentuje wysoki poziom edytorski. Uzupełnieniem tekstu jest kilkaset zdjęć, zarówno archiwalnych, jak i współczesnych.

W pierwszym rozdziale - „Pradzieje ziemi sierpeckiej” - Andrzej Tucholski przedstawia aktualny stan badań nad najdawniejszymi dziejami Sierpca i powiatu. Okazuje się, że Sierpc i ziemia sierpecka ma bardzo bogatą przeszłość, sięgającą schyłkowego paleolitu. Przypadkowe odkrycia oraz planowe prace archeologiczne pozwoliły skonkretyzować miejsca osadnictwa oraz uzyskać ciekawy materiał badawczy. Na terenie Sierpca badania archeologiczne podjęte zostały dopiero w latach 50. XX w. i z przerwami prowadzone są do czasów współczesnych. Pozwoliło to na odkrycie szeregu śladów osady datowanej na XII w.

W swoim rozdziale autor ustosunkowuje się do koncepcji istnienia w Sierpcu zamku, zniszczonego ponoć w XVII w. przez Szwedów. Nie negując faktu jego istnienia uważa, że z ostatecznymi sądami należy poczekać na wyniki badań archeologicznych, które potwierdzą jego lokalizację na prawym brzegu Sierpienicy, blisko kościoła farnego.

Dzieje średniowieczne, wiek XVI, sierpeckie kościoły oraz poziom szkolnictwa i kultury opracował ks. Tadeusz Żebrowski. Jest on zwolennikiem funkcjonowania w Sierpcu zamku, któremu poświęca spory fragment, przytaczając fakty i poszlaki, wskazujące na jego istnienie. Przedstawił także sierpeckich kasztelanów od XIV do końca XVI w., dzieje kościołów - także już nieistniejących. Pokazał stan szkolnictwa, wykaz sierpczan studiujących w XV - XVI w. w Akademii Krakowskiej oraz przybliżył sylwetki 4 profesorów krakowskiej uczelni, pochodzących z Sierpca.

Najbardziej pracowitym autorem „Dziejów Sierpca” jest Marian Chudzyński, który opracował wiek XVII i czasy od powstania styczniowego do 1918 r. Natomiast wiek XVIII i pierwszą połowę XIX w. napisał Mirosław Krajewski.

M. Chudzyński przybliżył problematykę społeczno-gospodarczą ziemi sierpeckiej, podał kolejnych kasztelanów sierpeckich od XVII w. do początków XVIII w. Sporo miejsca poświęcił najazdowi szwedzkiemu oraz życiu religijnemu i ośrodkowi kultu maryjnego na górze Loret.

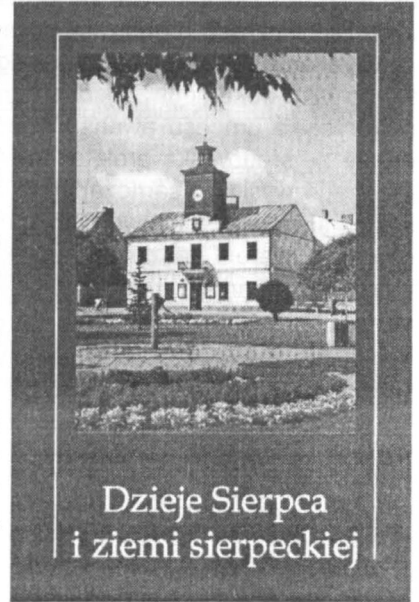
M. Krajewski przedstawił burzliwe dzieje miasta i okolic w XVIII w. i w pierwszej połowie XIX w. Poza wydarzeniami politycznymi, które rozgrywały się na ziemi sierpeckiej (np. powstanie listopadowe) znajdujemy tu charakterystykę zmian demograficznych, zabudowy miasta, sytuacji gospodarczej i oświaty.

M. Chudzyński bardzo obszerny rozdział poświęcił powstaniu styczniowemu i jego konsekwencjom. Scharakteryzował przemiany społeczno-gospodarcze w II połowie XIX w., walkę o język polski i polską szkołę w czasie rewolucji 1905-1907 r., ciężkie lata okupacji niemieckiej 1915-1918 oraz okoliczności opuszczenia przez Niemców Sierpca w listopadzie 1918 r.

Okresem międzywojennym zajął się Janusz Szczepański, przybliżając dramatyczne losy Sierpca i ziemi sierpeckiej w czasie najazdu bolszewickiego oraz charakteryzując życie polityczne, gospodarcze, społeczno-kulturalne powiatu sierpeckiego oraz jego strukturę wyznaczoną do wybuchu wojny 1939 r.

Okupację hitlerowską opracował Waldemar Brenda, pokazując politykę niemiecką na terenie okupowanego miasta i powiatu. Znajdujemy tu przejawy niemal wszystkich metod represyjnych znanych z innych obszarów Polski z aresztowaniami, masowymi rozstrzelaniami, wyzyskiem ekonomicznym i germanizacją. Z drugiej strony autor prezentuje działalność nadspodziewanie licznych polskich organizacji konspiracyjnych.

Lata powojenne do końca XX w. opracował sierpecki historyk Grzegorz Radomski, prezentując zmiany sytuacji politycznej oraz społeczno - gospodarczej i kulturalnej.

Pozostałe rozdziały stanowią uzupełnienie wcześniejszych i dotyczą różnych problemów. Maria Wiśniewska w formie kalendarium za lata 1990-2002 zaprezentowała kształtowanie się, osiągnięcia i zmiany personalne sierpeckiego samorządu. Ryszard Suty w podobnej formie pokazał sukcesy i dorobek sierpeckiego sportu od 1916 do 2002 r. Ks. Michał M. Grzybowski przedstawił losy sierpeckich kościołów, ich wyposażenie i przebudowy od XVIII w. do współczesności oraz skrótowo - życie religijne. Paweł Bogdan Gąsiorowski w interesującym rozdziale scharakteryzował sierpeckie cmentarze od czasów najdawniejszych, szczególnie dużo miejsca poświęcając zabytkowym nagrobkom na cmentarzu rzymsko-katolickim. Nieco miejsca poświęcił także cmentarzowi żydowskiemu. W aneksie ks. Tadeusz Żebrowski przytoczył treść 21 dokumentów z XV - XVI w., dotyczących Sierpca. Całość zaopatrzona jest w obszerną bibliografię, indeksy miejscowości i nazwisk.

Oceniając omawiane dzieło należy podkreślić, że wszyscy autorzy do swoich rozdziałów podeszli nader poważnie i odpowiedzialnie, przeprowadzając liczne kwerendy archiwalne i bibliograficzne. W przypadku tego typu opracowań zadanie historyka jest o tyle trudne, że często z drobnych informacji, rozproszonych w różnych źródłach i publikacjach musi ułożyć logiczną i spójną całość. Z tego zadania autorzy „Dziejów Sierpca” wywiązali się bardzo dobrze.

Ponieważ jest to pierwsze opracowanie dziejów Sierpca każdy z rozdziałów pokazuje mało znane lub zgoła nieznanne dotąd wydarzenia i postacie. Dzięki temu uzyskaliśmy bogaty obraz przeszłości miasta i powiatu od czasów prehistorycznych do współczesności.

Ważnym uzupełnieniem tekstu są liczne zdjęcia - archiwalne i współczesne - co czyni pracę ciekawszą i łatwiejszą w odbiorze. Niemala w tym zasługa Henryki Piekarskiej, która potrafiła wydobyć wiele starych fotografii ze zbiorów prywatnych.

Książka liczy aż 831 stron, więc choćby z racji objętości i ilości zawartego w niej materiału nasuwają się pewne uwagi, które - być może - zostaną uwzględnione w wydaniu drugim - poprawionym i uzupełnionym lub w osobnych wydaniach pojedynczych rozdziałów.

Wprawdzie sierpczanie zapewne wiedzą co się kryje pod nazwą „ziemia sierpecka”, jednak dla uściślenia zakresu terytorialnego przydałyby się mapki - ziemi sierpeckiej, kasztalenii i zwłaszcza - powiatu sierpeckiego, bo przecież granice tych jednostek administracyjnych się zmieniały. Jedynie w pierwszym rozdziale A. Tucholski wykorzystał współczesną mapkę powiatu sierpeckiego do umiejscowienia znalezisk archeologicznych. Dla ilustracji zmian terytorium przydałyby się przynajmniej mapki powiatu z XIX w., II RP i po 1945 r.

Jak się wydaje dla czytelnika istotne znaczenie miałaby informacja dotycząca autorów rozdziałów, zawierająca np. stopień lub tytuł naukowy, wykonywany zawód i dorobek naukowy. Znacznie wygodniejsze byłoby umieszczenie przypisów na dole strony, a nie na końcu każdego rozdziału, co zmusza do kłopotliwych i niepotrzebnych poszukiwań informacji źródłowo - bibliograficznych.

Szkoda, że księża Żebrowski i Grzybowski nie doszli do porozumienia i zamieścili osobne rozdziały dotyczące sierpeckich kościołów. Bardziej logiczne byłoby umieszczenie w końcowej części jednego rozdziału poświęconego tej problematyce lub zamieszczenie ich po sobie, co znacznie ułatwiłoby śledzenie losów sierpeckich świątyń.

Przy omawianiu przebiegu powstania listopadowego i częściowo styczniowego chyba niepotrzebnie rozbudowano pewne wątki, dotyczące innych miejscowości nie leżących na terenie ziemi sierpeckiej lub osób nie związanych z omawianym terenem (np. s. 195, 241 nt. Paulewskiego).

Rozdział poświęcony rewolucji 1905-1907 r. skupia się głównie na walce o język polski w życiu publicznym i polską szkołę, natomiast nic nie wiemy, czy na terenie powiatu podejmowała działalność PPS i czy były jakieś akcje zbrojne. Do odpowiedzi na te pytania pomocna byłaby na przykład lektura „Robotnika” lub szersza kwerenda archiwalna.

Do uwalniania się Sierpca spod okupacji niemieckiej w 1918 r. można było wykorzystać monografię Piotra Łossowskiego¹, gdzie jest fragment poświęcony Sierpcowi (relacja J. Tyburskiego, przechowywana w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie). Idealem byłaby kwerenda w CAW i Wojskowym Instytucie Historycznym w Warszawie. Autor popełnił także pewien błąd terminologiczny (s. 353). Otóż *Polnische Wehrmacht* tłumaczy się jako Polska Siła Zbrojna (a nie - Polskie Siły Zbrojne).

W rozdziale dotyczącym międzywojnia wkradła się pomyłka związana z wyborami do Swjmu Ustawodawczego. W 1919 r. Sierpc wchodził w skład okręgu złożonego z powiatów płockiego, sierpeckiego i płońskiego, a nie - sierpeckiego, lipnowskiego i rypińskiego². Poza tym w nieco większym zakresie można było wykorzystać płocką prasę międzywojenną, która podawała informacje dotyczące także Sierpca i okolicznych miejscowości, choć nie zmieniłoby to zaprezentowanego obrazu życia powiatu³.

Niewątpliwie mocną stroną rozdziału jest szerokie wykorzystanie Archiwum m.st. Warszawy.

Największą słabością rozdziału omawiającego czasy powojenne jest brak kwerendy w archiwach warszawskich, skutkiem czego powstał niepełny obraz sytuacji politycznej. Próbkę niewykorzystanych możliwości dostarczają ostatnie publikacje Jacka Pawłowicza, oparte o Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, wydane już po ukazaniu się recenzowanej monografii.

W opracowaniu na temat protestu 25 czerwca 1976 r. w Płocku i województwie płockim odnajdujemy informacje ze źródeł SB-ckich o wzmożonym wykupie żywności w Sierpcu 24 i 25 czerwca 1976 r. Czytamy tam: „W związku z podwyżką cen na niektóre artykuły spożywcze w dniu 25.06.76 r. w sklepach w Sierpcu nasilił się ruch klientów, którzy wykupują art. spożywcze, a przede wszystkim o trwałszym przechowywaniu, jak: cukier, którego w godzinach przedpołudniowych wystąpił brak. W dniu 24.06.76 r. cukiernik Bieńkowski zakupił 6 worków cukru w sklepie przy ul. Świerczewskiego róg Dwor-

cowej (WSS), emeryt Sierakowski Jan zakupił 100 kg cukru. Większą ilość cukru zakupili również mieszkańcy bloków kolejowych przy ul. Dworcowej. W sklepach w sklepach, które utworzyły się od chwili otwarcia sklepów słycać negatywne wypowiedzi o podwyżce. Są też pozytywne wypowiedzi, w których pochwała się podwyżką szynki, baleronu, polędwicy motywując to faktem, iż można będzie teraz w/w art. kupić do jednorazowego spożycia, np. na śniadanie bez konieczności kupna większej ilości szynki czy baleronu⁴.

W innym miejscu znalazł się meldunek na temat przebiegu wiecu poparcia dla polityki E. Gierka: „Dnia 28.06.76 r. o godz. 14.00 na ul. Plac Wolskiego odbył się wiec mieszkańców i pracowników zakładów pracy. Na wiec przybyło około 2 tys. osób. Przybyli na wiec przedstawiciele zakładów posiadali szturmówki i transparenty z napisami popierającymi politykę Partii i Rządu. Na wiecu były osoby uprzednio karane za przestępstwa kryminalne i gospodarcze. Ich zachowanie było należyte. W czasie odbywającego się wiecu nie stwierdzono pokątnych i prywatnych rozmów wrogich polityce Partii i Rządu. Po zakończeniu wiecu wracający pracownicy sporadycznie w rozmowach prywatnych wypowiadali się m.in. w następujący sposób: „Podwyżka była zasadna, lecz rekompensaty nie zostały właściwie podzielone”, „co ludzie robią, po co niszczyć mienie państwowe, przecież to bije nam wszystkim po kieszeni”⁵.

Powyższy meldunek podaje zupełnie nowy fakt, bowiem dotychczas sądzono, że takie wiece odbywały się tylko w miastach wojewódzkich⁶.

W opracowanym przez tego samego autora słowniku biograficznym działającego na Mazowszu podziemia antykomunistycznego odnajdujemy szereg informacji na temat losów członków oddziałów, operujących na terenie powiatu sierpeckiego⁷.

Nie w pełni wykorzystano dostępne publikacje. Dlaczego np. - mimo sięgnięcia po opracowanie Andrzeja Paczkowskiego⁸ - nie podano pełnych wyników referendum z 30 czerwca 1946 r. i nie porównano ich z wynikami z innych powiatów woj. warszawskiego? Nie podano nazwisk trzech osób z Sierpca internowanych 13 grudnia 1981 r.⁹ Prawie nic nie ma na temat wyborów 4 czerwca 1989 r. Wiele ciekawego materiału dotyczącego powstawania Związku, stanu wojennego i roku 1989 mogłyby dostarczyć wywiady z miejscowymi działaczami „Solidarności”.

W dobie minimalnej i ciągle zmniejszającej się znajomości języka łacińskiego trudno zrozumieć celowość dołączenia aneksów z dokumentami dotyczącymi Sierpca w większości po łacinie i to bez tłumaczenia. Do tego podano najpierw ich streszczenia, co praktycznie by wystarczyło, bowiem wąskie grono zainteresowanych może dotrzeć do oryginału. Wprawdzie każdy dokument opatrzone jest obszernymi i szczegółowymi przypisami o charakterze głównie biograficznym, jednak brak tłumaczenia zmniejsza wartość tej żmudnej pracy.

Wymienione drobne braki i uchybienia absolutnie nie umniejszają wartości omawianego dzieła. Być może pewne wątki zostaną podjęte i rozwinięte przez tych samych lub innych historyków w osobnych publikacjach. Bez wątplenia książka spełnia swoje zadanie, tzn. pokazuje jakże bogatą historię miasta i powiatu. Z powodzeniem może być wykorzystywana w szkołach na zajęciach z historii regionalnej. Poza młodzieżą także starsi mieszkańcy Sierpca powinni po nią sięgnąć, odnajdując na jej kartach znane sobie wydarzenia i osoby, i konfrontując swoją wiedzę z zawartością monografii.

Grzegorz Gołębiowski

PRZYPISY

¹ P. Łossowski, *Zerwane pęta. Usunięcie okupantów z ziem polskich w listopadzie 1918 roku*, Warszawa 1986, s. 165-166; także - *Odzyskiwanie niepodległości. Mazowsze. 11 listopada 1918 r.*, „Gazeta na Mazowszu”, 1995, nr 262, s. 3.

² Zob. - *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919 -1927*, pod red. Henryka Mościckiego i Władysława Dzwonkowskiego, Warszawa 1928; *Statystyka wyborów do Sejmu Ustawodawczego*, pod red. Ludwika Krzywickiego, Warszawa 1921 oraz G. Gołębiowski, *Wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1919 r. w Płocku i okręgu płockim*, „Notatki Płockie”, 1999, nr 2, s. 23-33, nr 3, s. 23-29.

³ Np. „Kurier Płocki” nr 279 z 7 grudnia 1918, s. 4 zamieścił uchwałę Rady Miejskiej na temat sytuacji w kraju i hołdowniczy telegram wysłany do J. Piłsudskiego, „Dziennik Płocki” pisał o demonstracji sierpeckich Żydów przeciwko polityce hitlerowskiej (nr 101 z 1 maja 1933, s. 3), a „Głos Mazowiecki” w 1937 i 1938 r. podał informacje o konflik-

tach polsko-żydowskich.

⁴ Jacek Pawłowicz, Paweł Sasanka, *Czerwiec 1976 w Płocku i województwie płockim*, Toruń 2003, s. 60.

⁵ Ibidem, s. 131.

⁶ Poza Płockim podobne wiece odbyły się także w Kutnie, Gostyninie i Żychlinie.

⁷ J. Pawłowicz, *Chwała bohaterom. Mieszkańcy Mazowsza Zachodnio - Północnego sądeni przez Wojskowe Sądy Rejonowe w latach 1946-1955*, wyd. Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2003.

⁸ *Dokumenty do dziejów PRL. Referendum z 30 czerwca 1946 r. Przebieg i wyniki*, oprac. Andrzej Paczkowski, Warszawa 1993.

⁹ Edward Jakubowicz, Ryszard Karaszewski, Lech Napiórski - zob. Jacek Pawłowicz, *Nieznani bohaterowie. Leksykon opozycji antykomunistycznej w województwie płockim 1980-1989. Część I - Oficyny i wydawnictwa podziemne*, Płock 1996, s. 105.